

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ, КРИТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
ФЕДЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНЬ РАДЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ (ФОРПУ)

№ 9

(99)

НБ ПНУС

282911

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного інституту
Іна. 282911

БІБЛІОТЕКА
Н.-Д. ІНСТИТУТУ
Т. Г. ШЕШЕНКА
6371 ~~6371~~

ВЕРЕСЕНЬ

1931

Гуцульщина в українській літературі

В українській літературі Гуцульщина знайшла собі місце в творах старших і молодших письменників. Чудова природа Чорногори і контрастне до неї сумне життя її мешканців, гордих синів гір, знайшли своє місце в українській літературі дореволюційної доби в творах Ізидора Воробкевича, Юрія Федьковича, Івана Франка, Наталі Кобринської, Михайла Коцюбинського, Гната Хоткевича; гуцульська тематика стала майже виключно тематикою таких письменників, як Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина й інші. Красу Гуцулії змальовували такі митці, як Северин, Груш, Новаківський, не говорячи вже про численних польських малярів, що теж змальовували гуцульські типи та гуцульську природу. Історією, побутом, економікою Гуцулії інтересувались різні дослідники, між ними І. Франко, А. Онищук, що написав працю про «Останки первісної культури у гуцулів», В. Гнатюк — досліді гуцульського побуту і словесности, Верхратський — досліді лінгвістичні, В. Шухевич, що написав велику тритомну працю «Гуцульщина», а також німецькі дослідники, як Р. Кайндль, Г. Бушан і ін.

Правда, Гуцульщина у творах всіх тих письменників і дослідників неоднаково освітлена. Старша група українських письменників - романтиків поринула в романтичне минуле Гуцульщини (С. Воробкевич, Ю. Федькович), не додаючи за легендами, казками, почасти фантастикою минулого, сучасної їм дійсности життя гуцулів. Інші знова, як Н. Кобринська, О. Кобилянська, Г. Хоткевич, хоч і писали про сучасне їм життя гуцулів, даючи високо-художні картини їхнього життя і побуту, сильні своїм відзеркаленням визиску і нужди, що їх терпить гуцульське село, дивились на суспільні процеси гуцульського життя очима інтелігента - націоналіста, попадаючи в психологізм і містицизм. Свіційльну основу мають гуцульські картини Франка (Петрії і Довбуцуки), хоч Франко в цій своїй повісті також звертається до опришківських легенд, почасти також Коцюбинського («Тіні забутих предків»), Стефаника, Мартовича, Черемшини. Твори останніх трьох письменників, хоч побудовані сюжетно і тематично на гуцульських мотивах, часто й писані гуцульською говіркою, вибігають поза рами Гуцулії охопленням теми, дають загальні картини селянського життя, селянської психіки.

Гуцульську тематику находимо ми також в поодиноких творах також і інших українських письменників, як С. Ковалів (дрібні оповідання), М. Павлик (Ребенчукова Тетяна), А. Крушельницький (роман «Рубають ліс»), і інші.

Пореволюційна українська література дає чимало творів, здебільшого дрібних новел і нарисів, з життя Гуцульщини після імперіялістичної війни, під владою окупантів Польщі, Румунії і Чехії. Головним чином, це твори молодих західно-українських письменників Закарпаття, Галичини, що друкуються в журналах «Наша земля» (Ужгород), «Вікна» і «Нові шляхи» (Львів).

Але не можна сказати, що ці твори відрізняються основно трактуванням теми від тих картин, що їх дала передреволюційна українська література з життя Гуцульщини. Психологічний реалізм, а то й романтизм виступають у всіх цих творах, продовжуючи традиції письменників минулої доби. З літературного боку всі ці оповідання, нариси і новели, що появились за останні роки у згаданих журналах, не являють більшої цінности, — в деякій мірі це переспіви, коли можна так сказати, кращих зразків гуцульської тематики, що появились раніше. Клясова

боротьба Гуцулії ще досі не виявлена в художній літературі, ще досі Гуцульщина для всіх цих письменників, що пишуть про неї, є тільки зачарованою країною краси, поезії, часом етнографії, а здебільшого — екзотизму. І навіть серед деяких наших радянських письменників та критиків, що виступають інколи на сторінках наших літературних та критичних журналів з обговоренням творів Фіалка, Стефаніка або Ковалева, Гуцулія все таки не що інше, як екзотика, до того ж овіяна туманом незнання.

II

Гуцулами зветься та частина українського народу, що заселює східню частину Карпат, т. зв. Верховину, тобто в Галичині Коломийщину, Снятинщину і Покуття, на Закарпатській Україні — Мармарош - Сигітщину та північну частину Буковини. Економічні і географічні умови життя, серед яких живуть гуцули, спричинилися до того, що Гуцульщина довгий час жила немов відірваною від решти українських земель життям. Серед дикої гірської природи, що належить до найкращих закутків української землі, заховалася і довгі часи була ніби законсервована одна частина української людности — гуцули, фізично сильні і гарні на вроду, із своєю культурою, що ще досі проявляється в багатій словесности, художніх домашніх виробках, оригінальній одязі, будівництві, мистецьких творах. Говорять гуцули своїм діалектом, дещо відмінним від говірки підгір'ян і сусідніх бойків. Діалект цей також є проявом тої законсервованости і втрачає свою старовинну. Дослідженню цього діалекту присвячено чимало наукових розвідок українських чеських та польських філологів. Між іншим студіювали гуцульський фольклор та діалект Франко, Гнатюк, Верхратський, Чопій на Закарпатській Україні, Шухевич і інші.

Гуцульська говірка найшла своє місце і в українській літературі. Новели Стефаніка, Мартовича, Черемшини писані майже виключно гуцульською говіркою. Цією говіркою писані також і гуцульські новели Гната Хоткевича.

Та найбільший інтерес збуджує безумовно економічне життя гуцульщини, її соціальне обличчя. На цьому полі ми маємо також чимало дослідів, але, на жаль, вони дуже неповні, несистематичні, а, найважливіше, не мають вони соціальної аналізи, не розглядають класових основ життя Гуцульщини. Правда, спроби такої аналізи ми находимо в деяких статтях Франка, а також в тих нечисленних працях взагалі про Західню Україну, що появилися у нас в останніх роках. Але в творах цих спеціально Гуцульщині присвячено мало місця і соціальні процеси життя Гуцульщини чекають ще дослідження та марксистської аналізи.

А однак цей закуток української землі цікавий своїми суспільними контрастами, що їх спричинила боротьба майже патріярхального ладу із прискоренням наступом капіталізму, тими процесами класової диференціації, що їх пережила Гуцульщина за останні десятиліття, процесами, що створили тепер ґрунт для свідомої класової боротьби і революційних виступів пролетаріату на вулицях Надвірної, Звиняча, Коломиї, Заболотова, що вписалися світлими сторінками в історію класової боротьби західньо - українського пролетаріату. Дійсно великий шлях пройшла Гуцульщина від часів Довбуша аж до Заболотова!

Як сказано вище, Гуцульщина більше, як кожна інша частина Зіхідньої України, довгий час була відірвана від тих суспільних рухів, що поті ясали основи суспільного життя цілої Європи. Гуцул у своїх горах почував себе відносно свободним і жив своїм напівпатріярхальним життям майже до початку XVIII століття. Правда, і до того часу Гуцульщина переживала цю саму боротьбу із феодалами — польською шляхтою, що її провадили селянські маси Польщі і України, але боротьба ця, через своєрідне економічне і географічне положення Гуцульщини, не мала тої гостроти, що її мала ця боротьба в інших частинах України, та прибирала дещо відмінних форм. Слабий відгук селянських революцій та повстань на Україні XVI — XVIII ст. находимо ми в Довбушівщині кінці XVII і початку XVIII століття. В безпосередньо тісний зв'язок із суспільним життям решти Західньої України входить Гуцульщина в перших десятиліттях XIX століття, а годно з того часу, коли в економічно відсталій Галичині почав прокощувати собі шлях капіталізм, шукаючи ринків збуту й сировини.

Похід капіталізму на здобуття карпатських багатств, відкриття нафтових і озокеритових покладів у Дрогобичі, Бориславі та на цілому Підкарпатті, розробка соляних промислів, вирубка лісів, поширення торговельних шляхів через Карпати, все це змінювало економіку земель Західної України. Капіталізм чимраз більше зочав витісняти фєвдалізм, завдаючи рішучі удари тому патріярхальному ладові, що знаменував досі життя Західної України. А головно ця боротьба розгорілась із своєю рішучістю в Карпатах, найвідсталіших економічно, в яких ці пережитки патріярхалізму найдовше задержались. Тут процес наступу капіталу відбувався прискореним темпом тому, що наступив він пізніше, а тим самим процес той був туг своєю жорстокістю більший, ніж в інших частинах України.

Ця боротьба капіталізму з фєвдалізмом відбилася в першій мірі на положенню селянства. Це був час, коли, як каже в своїй брошурі «Нужда Галичини в цифрах» С. Щипанський (відомий тоді, у 1880 - их роках польський демократ, пізніше представник молодого польського капіталу в Галичині і клерикал) «в Галичині, прилученій до Австрії, заховалися частинно передпотопові традиції польської шляхти із передрозбору Польщі, традиції, що загубили Польщу в попередньому віці, і які ще сьогодні (1880 р.) становлять велику перешкоду суспільному відродженню Галичини».

І. Дашинський, один із провідників польської партії соціалістичної (тепер сторонник Пілсудського) писав про економічний і культурний стан Галичини за тих часів у своїх споминах так:

«Тодішня Галичина (1880 роки) була крайною кужди і суспільного недорозвитку величезної більшости її нещасних мешканців. Австрійський уряд відносився до неї, як до колонії, що має постачати сировину і продукти і мусить купувати фабричні вироби західних австрійських країн. З політичного боку була Галичина фільварком, що його взяла в оренду польська шляхта. На «чолі» суспільности стояло нецілих дві тисячі шляхтичів - поміщиків, що гуртувалися довкруги цісарсько - королівського намісника... «Цифри, що дають ілюстрацію невимовної нужди населення Галичини є жахливими. На одного чоловіка припадає в Галичині харчів на рік 261 кілограмів, в той час, коли в Німеччині ця норма виносить 507, а в Англії 607 кілограмів річно. Голод, це постійне явище по галицьких селах, забирає річно 50 тисяч людей, головню на передовку. Неписьменність така велика, що на селі на 100 людей тільки 10 уміє читати і писати. Всі інші — це темна суспільна маса, що її безкарно угнітає уряд і попи. Перенаселення, брак землі, нужда, незмірно низька заробітня платня, що виносидла 10 грейцарів (8 копійок) за цілий день праці сільського робітника на панському лані,— все це мусіло в кінці приневолити селян утікати з цієї країни нужди, масово емігрувати...

Панівна класа... затривожена тим, що тратить найдешевшого в світі робітника (бо навіть хіпський кулі не міг би вижити з цього «заробітку»), шляхта заставила попів, щоб казаннями в церкві повстримували селян від еміграції. Старости (повітові начальники) і жандарми робили труднощі при видаванню паспортів. Урядовці старостів накопичували великі мастки примусовими хабарями, що їх здирали із нездорових селян. На німецькому кордоні, в перетазі через океан, а відтак, вже і в Америці — скрізь обдирали цих емігрантів. Як вовки і супи за стадом буйволів, так само ж банди негідників і ошуканців гналися за останнім грошем із кишені цих найбідніших. А шляхта підносила голосний крик, коли тільки хто справді подумав про якусь оборону цих втікачів перед голодною смертю польських та українських селян! Ця могуча класа запекло поборювала всяку ініціативу створення промисловости в країні. Дикий, темний егоїзм реакційної шляхти домагався тільки одного: дешевого, найдешевшого в світі рільного робітника. Австрійський уряд бачив знова в емігрантах послаблення своєї військової сили, і тому робив емігрантам всякі перешкоди»...

Для характеристики відносин, що існували в Галичині в останніх роках минулого і на початку ХХ століття, наведемо тут ще деякі уривки інтерв'єляції, внесені від імені галицьких соціалістів до австрійського парламенту 22 - го листопада 1893 року з приводу запровадження «зійняткового стану» (воєнного положення) в Галичині після ославлених кривавих виборів 1897 року:

«Галичина — це одна з найгустіше заселених країн Середньої Європи. Живе тут більше, як 90 душ на одному квадратному кілометрові, тоді як на Мад'ярщині, також хліборобській країні, припадає на один квадратний кілометр 50 душ. 78% населення Галичини займається хліборобством, в той же час в Чехії займається хліборобством 45% населення. В 1850 році на одну селянську рідню припадало пересічно 10 моргів (5 десятин) землі, в 1890 році вже тільки 5.14 морга, а в 1893 році лише 4.5 морга. Це значить, що економічна підстава побуту галицького селянина зменшилася протягом одного покоління о 50 відсотків.

Населення Галичини становить 27% населення цілої Австрії, але... 56% цілої суми екекуційних коштів, що її стягають в цілій Австрії, платить Галичина...

Ціла галицька щоденна преса не видає стільки примірників, скільки пересічний віденський дневник.

Порівняймо кількість облогів в Галичині з іншими країнами, то і тут знайдемо цікаві явища. Побачимо, що облоги в Саксонії виносять 3,5%, в Чехії 4%, на Шлеску 6%, в Моравії 11%, а в Галичині 16%, стже чотири разів більше, ніж в Чехії.

Комісія, що перед кількадесяти роками мала визначувати земельні податки, складалася в 90% із шляхти, і тільки в 10% із селян.

... Селянин, який працює в панському дворі, одержує річного заробітку на 900 фунтів хліба менш тієї кількості, яка потрібна йому, щоби прокормити себе і своїх дітей.

Статистичні дані найкраще виказують, хто поносить відповідальність за це все. З кого ж складається більшість галицької репрезентації (в Парляменті)? В посольському польському клубі поміщики мають абсолютну більшість 52%, а галицькому соймі, не враховуючи тут голосів із уряду та єпископів, на 145 послів припадає 75 поміщиків, тобто 52%, із 74 голів (презесів) повітових рад у Галичині, 70 є поміщиками, отже 90%.

Чого ж можна очікувати від країни, в якій на 6,065 катастральних громад (адміністративних сільських одиниць) 2,500 не має школи! В Америці припадає одна школа на 210 мешканців, в Німеччині на 800, в Австрії на 1350, а в Галичині на 2300! Вкінці, як може виглядати це навчання, коли взяти на увагу вчителів та порівняти Галичину хоч би з Данією. В Данії, в народніх школах, на одну класу припадає переічно 35 учнів, тоді коли в Галичині 120, а в дійсності 200, коли не брати до уваги міських шкіл. Як може вчитель однокласової школи добре навчати дітей, коли довірений йому шкільний гурток має 180—200 учнів, і коли доводиться йому вести навчання в сараї, в якому тільки туберкульози можна набратися. Народні вчителі стукали до дверей усіх посольських клубів, всюди просили піддержки і одержали відповідь від польської парламентарної репрезентації, що — як на бідних учителів — мають надто дєбру одсжу!

В Галичині є 7% неписьменних, із учителів 1160 не має відповідної підготовки, а щонайменше 2000 напіврєзвалених хат, на сором цілої цивілізації, називається школами! Ось картина жакливиx шкільних відносин у Галичині. Зборщик податків має в Галичині 500—700 ринських річної платні і одєжу, листонош 450—600 ринських на рік, жандарм 400 ринських, кватиру, і одєжу, а вчитель тільки 300 ринських і нічого більше!

Кілька слів про алькоголізм і пропанації. За одно тільки пропанаційне право перед десяти роками поміщики здерли з країни 66 мільйонів ринських. За історичне тільки право, бо всі корчми остались в руках поміщиків. При встановленні в Галичині державної монополії на горілку, поміщики ваяли її в оренду. Це магнати Потоцькі, Вадені, Шептицькі і інші. Але ж ці елєгантні пани не будуть сами продавати селянам горілку, ані не заставлять до цього своїх дочок. Для цього є посередник — орендар, сільський корчмар, який платить панам часто на 50% більше оренду від тієї, що її пани платять в державну касу. І з цього поміщик має свою користь...»

Важкі, непосильні податкові тягарі, злидні і голод заганяли гуцула в руки різних спекулянтів, що, позичаючи гроші на великі відсотки, опутує його цими відсотками так, що йому з них немає іншого виходу, як тільки — кидати землю і втікати за море або до міста на фабрику. Тому економічному винищенню села допомагає повіводство, що тягарем різних церковних драч, «такс» за молебні, похорони, хрестини, за кожний крок селянина, тяжить на суєвірному селянстві. Щоб сплатити ці різні драчі і податки, церковні, державні, сільські, селянин мусить позичати гроші у лихварів, бо прибуток із його нужденного господарства не вистачає навіть на голодне життя. Так виглядає «бюджет» незаможницького селянина в цілій Галичині, так виглядає він і на Гуцульщині, збільшени й тут ще тою легковірністю, з якою гуцул дає себе обдирати різним державним посіпакам, допам і корчмарям - лихварям.

Таке свідцтво про тодішні відносини в Галичині читаємо ми і в інших джерелах до історії економічного розвитку Галичини. Про це пише і Юліян Бачинський у своїй книжці «Україна ingredienta», про них пише і В. Будзиновський в книжці статистики «Хлопська посілість в Галичині», таку картину змальовують і цифри Буяка в «Статистиці Галичини».

І в художній літературі ці картини жакливої економічної нужди галицького робітника і селянина в тій чи іншій мірі відзеркалюються в оповіданнях Франка, Ковалева, Стефаника та інших письменників дореволюційної доби. Бориславські оповідання — «Галицька Каліфорнія», «Мужицькі нариси» і т. д. показують цей визиск і поневолення, в якому був і ще досі перебуває галицький селянин та робітник в руках польської, української, єврейської і німецької буржуазії. Але далеко не однаково оцінено та освітлено ці явища у всіх цих письменників. На це впливає класова приналежність та класова основа творчости того чи іншого письменника, його світогляд. У більшости з них в змальовуванні цих картин промовляє лібералізм дрібно-буржуазної інтелігенції. Лише небагато із них, як Франко, кладуть соціальні основи в змальовування життя і боротьби західньо-українських робітників і селян, в тому числі гуцульщини, та Червоною ниткою крізь

історію суспільного розвитку Галичини проводять осудження методів і засобів, якими польська шляхта і різні «культуртрефери» ошукують, граблять і визискують галицького пролетаря й селянина.

В такому стані були трудящі маси цілої Західньої України, в такому стані були і мешканці гордої Чорногори — гуцули. Тут треба завважити, що на Гуцульщині цей визиск і гніт набрав ще жадливіших розмірів, бо сюди збігалися визискувачі з цілого світу; шукаючи наживи на природних багатствах, що їх криють в собі гуцульські гори. Невелика політична і класова свідомість гуцулів в тих часах, легковірність, залишки патріархалізму і суевір'я, культурна відсталість і відірваність від суспільних процесів інших країн, — все це сприяло тому, що гніт шляхти, визиск капіталізму, обманства «культуртреферів» різних націй найшли на Гуцульщині вдячне поле.

Наступ капіталізму приводив з одного боку до зубожіння і економічного винищення селянства на Гуцульщині. У великої більшості селян дрібна на гірські відносини і неурожайна земля не могла забезпечити вже прожиточного мінімуму. Земельний голод, що зростав чимраз більше, приводив до павперизації села і змушував гуцулів шукати заробітків почасти на різних промислах, почасти в чужих країнах на сезонній чи постійній еміграції. З другого боку наступ цей сприяв створенню пролетаряту на Гуцульщині. Врубка лісів, що прибрала дуже широких розмірів, деревельний промисел, що зростав швидким темпом, а також повстання різних більших і менших фабрик і заводів вимагали усе більше і більше робочих рук. Вони й знаходили ці руки в зубожілих гуцульських селах.

Коли в половині XIX століття на Гуцульщині ми бачимо тільки невелике число робітників, і то переважно земельних, то вже при кінці того ж століття число їх зростає. Розвиток деревельної промисловости в Галичині, що головню сконцентровано в багатій лісами східній частині Карпат, створює сприятливий ґрунт для зросту робітництва. Гуцули, сини гір та лісів, в першій мірі у цьому промислі шукають собі заробітків. З часом багато з них іде і на інші промисли, як нафтовий, соляний і хемічний, що починають розвиватися в Галичині, через відкриття багатих нафтових та озокаритових покладів на цілому Підкарпатті. Відсоток робітництва, що до того часу в Галичині не досяг і 2%, зростає наприкінці 1900 - их років до 10%. Теж саме бачимо ми і на Гуцульщині. Правда, це у великій мірі ще селянин-робітник, що зимою працює на тартаку, а літом у полі, але поруч з тим, в міру дальшого розвитку промисловости, зростає і число вже виключно фабричного пролетаряту.

Цей перехід значної частини гуцульського села на частинну або цілковиту працю на промислах, викликаний економічними змінами, що зайшли в життя Гуцульщини від 1848 року, преремінює також і класове обличчя гуцульського села, підриває основи патріархального ладу, який існував тут досі, вносить зміни у світогляд Гуцула. Все це сприяє тіснішому пов'язанню життя Гуцульщини із життям інших частин України, а разом з тим полегшує доступ до гуцульського села революційних впливів, що йдуть з України й з Заходу. Правда, впливи ці набрають тут своєрідного оформлення, виявляються в організації радикального руху, що саме тут, на Гуцульщині і Підкарпатті, найбільше поширюється. На це вказують ці перші організації радикальної партії в Галичині, що саме тут находить свою опору, серед тогочасних напів-селянського робітництва Гуцульщини та Підкарпаття. Саме серед такого робітництва та селянства радикальна партія могла найти базу для свого існування, при своїй плутаній та обмеженій соціальной програмі, переплетеній націоналізмом. Для фабричного і міського пролетаряту ця програма була надто обмеженою і далекою від його класової боротьби.

Все таки вже в тих часах спостерігаємо розбудження загальної свідомости та піднесення суспільної активности селянських мас Гуцульщини та Підкарпаття. Згадаймо тут хоч б боротьбу з клерикалізмом, виступи проти збільшування податків, боротьбу наймитів і філярочних робітників за поліпшення умов праці, а також — що важливе головню для Гуцульщини із її неписьменністю — боротьбу за школу і українську мову в ній.

Із дальшим поглибленням диференціяції гуцульського села, зростом кількості постійного робітництва та розвитком класової свідомости, вплив радикальної

партії ослабляє. Вже перед війною повстають,— правда нечисленні,— соціально-демократичні організації (Коломия, Калущ, Надвірна і інші), що провадять роботу серед фабричного пролетаріату на Гуцульщині.

Імперіялістична війна, що кривавою хвилею та великим знищенням перекотилася кілька разів через Карпати, розгул солдатески, що в кожному «русині» добачувала «зрадника» та «воєнного шпіона» та вкривала шибеницями гуцульські полонини,— все це воєнне лихоліття ще більше поглибило клясову диференціацію галицького села взагалі, в тому числі і Гуцульщини, та підносило клясову свідомість трудящих мас. І вже в час революції 1918 року в Галичині, за часів існування т. зв. ЗУНР, ми є свідками того, що ці трудящі маси в багатьох місцях виступають до клясової боротьби, за соціально революцію в Галичині. В багатьох місцевостях Гуцульщини ми бачимо виступи народніх мас проти буржуазної Національної Ради, а на «робітничо - селянському» з'їзді на весну 1919 року робітничі і селянські делегати Гуцульщини, нарівні з такими ж делегатами із інших частин Галичини, висловлювалися за повалення влади буржуазної Національної Ради та передання її в руки революційного пролетаріату. Цей з'їзд, як відомо, Національна Рада ЗУНР розігнала, арештувавши багатьох його учасників. Тим не менше революційна боротьба в селах Гуцульщини, як і цілої Галичини, не вгасала.

Разом із цілою Галичиною і Гуцульщина (її галицька частина) в 1919 році опинилася під окупаційною владою буржуазної Польщі. Буковину загарбали румуни, Закарпаття — чехи. Гуцульщина, поділена між трьома буржуазними окупантами, найшлась в неволі, далеко гіршій, аніж раніше. Економічне винищення, політичне переслідування, національне поневолення трудящих західньо - українських мас не має собі рівного в капіталістичному світі. Та найбільше це винищення, гніт і визиск відбиваються знову таки на тій же Гуцульщині. Безупинні політичні процеси проти трудящих Гуцульщини, що їх проводять усі три окупаційні влади, найкраще свідчать про те. Не треба, мабуть, згадувати про цю «паціфікацію» акцію, що її проводить тепер польський фашизм на землях Західньої України, яка огидою та жорстокістю далеко переходить ті погроми, що їх чинив серед трудящих кол. Росії царський уряд.

Та це ніяк не може зламати клясової свідомості та революційної боротьби західньо - українських трудящих мас в цілому, в тому числі і трудящих Гуцульщини. Вже з самого початку заснування Комуністичної партії Західньої України, свідомий пролетаріат Гуцульщини стає в перші лави революційних борців на клясовому фронті під прапором КПЗУ. Доказом цього є відомі всім події в Коломії, Заболотіві, Калущі, Дзвинячі, кров пролита в боротьбі за соціально революцію в Польщі, сотні політичних в'язнів, що караються по фашистівських тюрмах.

І село гуцульське сьогодні зовсім не подібне до того села патріярхальних залишків, романтики та гірських легенд, яким його змалювали письменники минулої доби, та ті численні мандрівники, що шукали в Гуцульщині екзотики. Селом тим потрясає уперта клясова боротьба, основана на економічному положенню того села, на клясовій свідомості західньо - українського пролетаріату, підсилена тепер ще й тою політикою підсилення куркуля, що її веде польський фашистівський уряд разом із своїми українськими спільниками. Гуцульська сільська біднота, оті безземельні і малоземельні злидарі гордої Чорногори, маніфестують разом із пролетаріатом Підкарпаття в Заболотіві в день 1 - го травня свою солідарність із революційною боротьбою міжнароднього пролетаріату і наставляють свої груди на багнети наймитів польської буржуазії.

Ось що пише про цю славетну сторінку в історії революційної боротьби гуцульського села орган КПЗУ «Наша правда».

«Першого травня 1925 року селяни Покуття (Гуцульщини), до тридцятьох сіл, в кількості понад п'ять тисяч люду, під прапорами Комуністичної партії Західньої України походом пішли до м. Заболотова і там своєю кров'ю посвятили незломний союз робітників і селян. Виступ заболотівських селян — це величезне досягнення Компартії Західньої України... Щодо форми — це був перший дійсно масовий, дійсно організований, дійсно революційний чин західньо - українського селянства. Щодо змісту — це був перший дійсно революційний виступ нашого селянства з ясно усвідомленою метою: повалення влади буржуазії і обшарпників, а ясно усві-

домленим засобом до мети: боєвий союз робітників і селян... Дорогоцінний скарб здобула собі наша партія в вікопомні заболотівські дні. Селянське 1 - е травня 1925 року в Заболотіві, це дійсно нова славна сторінка в історії першотравневих свят на Західній Україні».

Зрозуміло, що до Заболотова селянство Покуття пройшло довгий шлях клясового усвідомлення. І чи не дивно вражає це, що багато українських письменників ніяк не добачували того шляху, що ще й тепер, після Заболотова, чимало письменників бачить в гуцульському селі тільки екзотику, що цієї екзотики шукають ще досі деякі дослідники життя Гуцульщини і у нас (для приміру стаття в БСЭ), де автор на Гуцульщині бачить тільки «оригінальну кошу» та інші атрибути екзотики, і зовсім не згадує про економіку і клясову боротьбу гуцульського села!

III

Коли говорити про гуцульську тематику в українській літературі, не можна поминути Гната Хоткевича та його «Гірських акварелів» і «Камінної душі». Вони до певної міри характеризують і цей підхід, що був у багатьох українських письменників минулої доби до Гуцульщини та її життя, і тим самим короткий розгляд їх кине світло й на інші, подібні до «Гірських акварелів», твори. Нас інтересує в цій статті в першу чергу Гуцульщина і те, як відбила її українська література, а тому ми не даємо тут загальної характеристики творчості Г. Хоткевича (й інших авторів), бо це вибігає поза рами цієї статті, а хочемо розглянути тільки його гуцульську тематику, що безпосередньо зв'язане із розгляданою тут темою. Над гуцульською тематикою Г. Хоткевича зупинимось дещо докладніше тому, що його гуцульські оповідання мають багато спільного із тими гуцульськими нарисами, що по-зляюгься тепер, а також тому, що дещо, заслужено чи незаслужено, вважають Хоткевича за творця гуцульської тематики в українській літературі.

Іван Франко, даючи оцінку письменникам, що працювали в переломовій добі, як він висловлюється, в українській літературі, характеризує творчість Гната Хоткевича так:

«Гнат Хоткевич, поет, новеліст, критик і при тім кобзар... Його оповідання з художнього боку стоять не високо; перевага суб'єктивного, ліричного елемента не дає йому плястично викінчувати картин; та проте декуди він піднімається на висоту справжнього таланту, що велить надіягься гарного розвою». Говорячи про Хоткевича і його сучасників і подекуди однодумців, каже Франко, що «це люди перехідної формації. Їх смак, розуміння літератури, їх суспільні і політичні погляди зовсім новочасні, європейські, і в кожній іншій європейській літературі вони розвились би коди не на великих, то все таки на видних літературних діячів. У Росії, а надто на Україні над ними тяжить прокляття задофаного осередку, непочатого перелога... І ось вони кидаюгься на всі боки, заповняють прогалини, латають, піднімають повалене, валягь те, що поставлене не до ладу, будують нове, шукуюгь способів підняти до роботи більше рук. Їх праця роблягься якоюсь латаною; в їх тоні чуєгься якесь подразнення, нерівність... «die am Weg» stirbел» — отсе вірна характеристика таких генерацій, що пізнали мету, рвуться до неї всією силою душі, чуюгь її наближення, але їм не судилося дійти до неї, бо інертна сучасність занадто сильно дєржить їх у своїх пазурах».

Можна погодитись з Франком, коли говорити про Хоткевича, що дійсно інертна сучасність, сучасність с ф е р и, до як і причислявся Хоткевич своєю ідеологією, занадто сильно держала його у своїх пазурах, що він не вийшов у своїй творчості поза стремління тої сфєри, тої кляси, відбиваючи ідеологію тої кляси та її культурні і суспільні стремління в своїх творах.

Та попри це, майже вся критика відзначувала художню вартість нової тематики в творах Хоткевича, в останніх роках до революції, а саме гуцульської тематики, поезії гір, серед яких жив Хоткевич, перебуваючи в Галичині. Хоткевич захопився тоді гуцульською етнографією і почав писати новелі з гуцульського життя гуцульською говіркою. Там же повстала і його велика повість «Кам'яна душа».

«В дальшій творчості Хоткевича... — пише В. Коряк в своєму «Нарисі історії української літератури», — пануючим мотивом... зробився гуцульський,

поезія Карпат, що їй він присвятив кращі свої твори («Гірські акварелі», велика повість «Кам'яна душа»). В цих мотивах Хоткевич є дійсно неперейденим майстром в українській літературі і досі Гуцулія панує над його творчістю... В українській літературі роля Хоткевича подібна до ролі співця Татрів, Тетмасра, в літературі польській».

Хоткевич, як багато інших українських письменників, вивчав Гуцульщину, красу гір Карпатських, життя їх мешканців так, як це міг вивчати мистець, якого світогляд опертий на змаганнях і поглядах нового покоління української інтелігенції, добі наступу капіталізму, дивився на ту Гуцулію очима представника тої інтелігенції, шукаючи естетичної насолоди, аналізуючи душзвні переживання мешканців гір, моральну сторінку їх життя, і забуваючи на другу сторінку: соціальні обставини, що склались на те, що життя Гуцулів таке трагічне, повне економічних конфліктів. Не говоримо вже про класове обличчя Гуцулії, про класову боротьбу, що вже почала розвертатись. Цього Хоткевич не бачив, і цього не знайдемо ми в найсильніших можє із усіх писань Хоткевича, його гуцульських оповіданнях. Він підходив до Гуцулії, як буржуазний інтелігент і як письменник - модерніст, і тому в його гуцульських оповіданнях переважає не соціальний зміст, а націоналізм, не аналізи суспільних відносин, а естетизм і містика. Інтелігент — модерніст не дозволив Хоткевичу (і не тільки йому) ввійти в класову суть трагедії Гуцулії, і це безумовно від'ємно відбилось на соціальній значимості його гуцульських оповідань.

Вистарчать прочитати кілька нарисів Хоткевича із його «Гірських акварелів», щоб дійти до такого висновку. А вже саме те питання, що його ставить Хоткевич у значній частині своїх гуцульських оповідань — чому це Гуцулія у своїх прекрасних горах нидіє, чому життя його стає з кожним роком злиднініше, — вимагає для себе відповіді не в захоплюючій описі шуму гірських водонадів і не в містичних роздумуваннях на тему вічного добра і зла, що їх дає Хоткевич. Його поезія Карпат, описи захоплюючої гордої природи, картини з життя людей, отих Гуцулів, гордих як їх гори і нещасних у своєму житті під гнітом і обманом панів і різних спекулянтів, як нещасні і їхні гори, винищувані цими спекулянтами, глибоко вриваються в пам'ять читачеві. Але це, що дає Хоткевич, як пояснення того стану, в якому перебуває Гуцульщина, його виявлення причин тої недолі гуцула, треба осудити. Бо не можна глибоких економічних процесів, великих змін суспільних і культурних, що їх переживає Гуцульщина за останні десятиліття, зводити до національного антагонізму, як це робить Хоткевич, не можна замовчувати конфлікту двох суспільних класів, феодального і капіталістичного, що на терені Карпат переплутались різними нитками дідько більше, як в інших землях України, не добачаючи цілого значення того конфлікту для соціального обличчя Гуцульщини.

Правда, Хоткевич дає художні картини Карпатської Чорногори, життя її мешканців. Але ж його повинні цікавити і суспільні процеси, в його творах повинно відзеркалитися і соціальне тло. А цього власне в Хоткевича немає, і цей брак соціального підходу до описуваних явищ є власне від'ємною сторінкою цих оповідань Хоткевича, їх хіткою.

Та Хоткевич і не міг інакше підійти до цього питання, бо став на шлях думок і понять української буржуазної інтелігенції «нової доби», що світогляд його — це світогляд тої ж інтелігенції. Вона теж до життя власного народу підходила з міркою естетизму, з кличами націоналізму. Цей «подув доби» відбился не тільки на одному Хоткевичу, а й на багатьох українських письменниках дореволюційної доби, що вийшли із тої інтелігенції.

Світогляд Хоткевича — це світогляд тої буржуазної інтелігенції, що порвала із старими кличами народозвців «служування народові», бачачи всю облуду цих кличів для себе. Її не здівольняли вже традиції народозвців, вона шукала для свого розвитку нових шляхів, що відповідали б її класовій природі, шукала нових цінностей, що могли б задовольнити її смак, її бажання. І це так само в суспільних поглядах, як і в кудьгурних стремліннях. Ця інтелігенція буда дещо відмінна від тої, яку ми звикли бачити в тих часах у інших народів, французів, німців, і навіть поляків і росіян. Вона не мала ще тої традиції, що її мала інтелігенція тих народів, вона щойно формувалася в новітню інтелігенцію виразно з буржуазним класовим

обличчям. Походження із «простого народу» наповнювало її свого роду демократизмом, тоді як суспільний розвиток, розвиток капіталізму, культурні впливи буржуазної інтелігенції Заходу змушував її шукати свого класового визначення, а в розвитку культури прирівнюватись до тих шляхів, якими йшла інтелігенція інших капіталістичних країн. Все це впливало на формування класового обличчя української інтелігенції і на вироблення її світогляду.

На формування світогляду тої інтелігенції впливала ще й та обставина, що українській інтелігенції доводилось вести боротьбу за своє визнання з боку російської і польської та німецької інтелігенції (в Галичині), що все дивилась на українську інтелігенцію звисока. Це й спричинювалось до посиленого націоналізму в українській інтелігенції, до більшого національного консерватизму, аніж це ми бачимо в інших країнах. Проти того консерватизму весь час боровся І. Франко, боролось і інші представники поступової думки серед українців.

Ця інтелігенція не інакше підходила до визвольної боротьби, що її вів український народ, як тільки із свого націоналістичного погляду. Класової диференціації вона не бачила, не бачила народження класового руху серед українських робітників і селян. Селянські рухи, що повставали тоді по всій Україні, були незрозумілими для неї. Вона радо добачувала скрізь тільки національну боротьбу, і на своїх прапорах виписувала національні домагання.

Класове пробудження народніх українських мас намагалась вона весь час підмінити національною боротьбою, як це найкраще показує роля націонал-демократів в Галичині, цієї партії української буржуазії, у всіх народніх рухах, що відбувались на Україні. Яскравим прикладом того є 1918 — 1919 роки в Галичині, коли ця українська інтелігенція стала на шлях активної боротьби за буржуазну Україну, підмінюючи класові змагання західньо-українських трудящих мас національною боротьбою, показує це і сьогоднішня боротьба, що ведеться на землях Західньої України, уярмленої польським фашизмом, де українська буржуазна інтелігенція одверто іде в єдиних фашистівських лавах української буржуазії проти визвольних змагань українського пролетаріату, або намагається підмінити класову боротьбу національною ворожнечею.

В галицькій політичній дійсності націоналізм становив основу програми всіх українських буржуазних і дрібно-буржуазних партій, почавши від трудової, чи націонал-демократичної партії, скінчивши на радикалах. Національне поневолення українського народу в Галичині та ця боротьба, що її доводилось вести з польськими та німецькими панівними верствами за мінімальні права національного розвитку, підсилювали і скріплювали цей націоналізм. За ним партії ці не бачили соціального поневолення, або, вірніше, це соціальне поневолення галицьких трудящих мас, нечуваній визиск, що його терпіло галицьке селянство від поміщиків і різних спекулянтів - орендарів мірили вони націоналістичною міркою, освітлювали крізь призму націоналістичних основ своїх політичних програм. І тільки класа пролетаріату, що зростала і закріплювалася ідейно та організаційно, ставила чітко питання класової диференціації та класової боротьби, розкривала дурман національної зненависти, що ним намагались націоналістичні українські партії обмотати широкі народні маси. В напрямі класового свідомлення українського пролетаріату і незамомного селянства революційно-пролетарські організації вели вперту роботу, і ці економічні бої, що їх провадило галицьке робітництво і селянство (страйки нафтових робітників у Дрогобичі та Бориславі, страйк друкарів і ін. робітників у Львові, а також великий аграрний страйк 1902 року) вказують на те, що класова свідомість серед трудящих мас Галичини підносидалася, зростала, що класова боротьба перемогла буржуазно-націоналістичну полуду, що її накидали трудящим масам українські націоналістичні партії.

Українська інтелігенція в масі своїй була в лавах саме цих українських національних партій, і лиш незначна її частина стала на позиції пролетарського світогляду, на позиції класової боротьби за соціальне і національне визволення трудящих мас.

Зрозуміло, що цей поділ відбився і в літературі та мистецтві. І коли з одного боку І. Франко писав про класову боротьбу українського пролетаріату і немож-

нього селянства, творячи тоді за тих умов, хоч і далеко не чітку, але все таки пролетарську думку в літературі, то з другого боку Кобилянська, Вороний, Одесь, Хоткевич були виявом української інтелігенції буржуазно-націоналістичного табору. Зрозуміло, що в них національний мотив переважає над соціальним, що проголошують вони думку цієї кляси і цієї політичної партії, до якої вони належать.

Все це зложилось на те, що Хоткевич, захопившись Гуцулією, звернув свою увагу в першій мірі на «національну» сторінку життя гуцулів, що з боку націоналістичного освітлення підійшов він до соціальних основ та причин непросвітньої нужди гуцула, гніту і визиску, що його терпить він від буржуазії «своєї» і чужої, до психології його, створеної економічними умовами життя та тими глибокими соціальними змінами, що їх приніс із собою наступ капіталізму в цілій Галичині, в тому числі і в Карпатах. Тут в цих незайманих горах капіталізм щойно премощував собі дорогу, і тому тут наступ його був жорстокіший, бо відбувався прискореним темпом.

Жорстокість, з якою змінювалася соціальна структура життя Гуцулії, була дійсно так разюча, що треба було бути письменником із світоглядом молодого Франка, щоб дати картину клясової аналізи її та писати оповідання клясової боротьби, треба було мати пролетарський світогляд, щоб уникнути упадницьких настроїв та не попасти на манівці націоналізму.

У Хоткевича такого світогляду не було. Він дивився на процес зміни соціальних основ життя Гуцулії очима інтелігента - націоналіста, і з-під його пера вийшли картини зневіри, заблурнені світоглядом його кляси, завінчані шуканням «краси» та містицизмом. Тут і його жаль за минулим життям гуцулів, коли ще не було того наступу капіталізму на гуцульські гори, ідеалізація старого патріархального ладу, що ще тут і там залишилося в звичаях гуцулів. Тут і причина того, що автор зупиняє свою увагу в першу чергу на б а г а т ш и х щарах населення, на їх світогляді і змаганнях стати «справдивими газдами», що цій психології уділює він перевагу, та вважає, що саме ці шари населення є остоею проти винищення Гуцулії, як він висловлюється, «чужинним капіталом». Так само до питання розвитку капіталізму на Західній Україні, клясової диференціяції та клясової боротьби підходила національ-демократична партія, так, з невеликими відмінностями, по суті підходила і радикальна партія в тих часах. Такої думки була українська буржуазна інтелігенція, що творила провід одної і другої партії, і не дивно, що так підходив і Хоткевич, що теж поділяв погляди тих партій і тої інтелігенції.

Огже, у всіх гуцульських нарисах і оповіданнях Хоткевича ми бачимо ідеалізацію «газди», ідеалізацію власницької психології багатшої частини гуцульського села, яку він теж коментує так, як її коментували програми національ-демократичної і радикальної партії: «народній добробут» це підстава національного визволення. В бідняцькій частині села бачить він горе, злидні, нужду, моральний упадок, але не бачить жодної перспективи, не малює тих шляхів до поліпшення її долі, якими є клясова боротьба. Пролетаріату не бачить він зовсім.

А проте диференціяція гуцульського села вже тоді гостро спадала у вічі. Розвиток промисловости створював умови для зростання робітничої кляси. Пролетаризація села підсилювала зростання. Вже в перших роках ХХ-ого століття ми бачимо на Гуцульщині, як і в цілих Карпатах та на Підкарпаттю, численний пролетаріат на деревельних, нафтових, соляних і інших промислах. Бачимо і зародки робітничих організацій та зріст пролетарської свідомості, що виявляється в економічних боях, страйках тощо. Це той самий пролетаріат, що тепер веде революційну боротьбу з капіталом у фашистівській Польщі, що проливає свою кров у Заболотіві, Стрию, Дзвинячі в боротьбі за визволення трудящих мас з ярма соціального і національного поневолення.

Зрозуміло, що цей рух пролетаріату, що тепер прибирає форм активної революційної боротьби, що об'єднується під прапором Комуністичної партії Західньої України, тоді, перед імперіялістичною війною, не мав ще такої сили, як має її сьогодні, що він тоді щойно повставав, але він проявляв себе вже і тоді активно і клав свій відпечаток на суспільне обличчя гуцульського села. Але його не бачать ці письменники, що шукають в Гуцулії не клясової боротьби, а чаруючих картин природи і пісень про колишню красу і велич того «племени, що вмирло».